

Nilgün Arisan Eralp¹

AB Çalışmaları Merkezi Direktörü

AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE'DE DEĞİŞİKLİĞE HAZIR MI / İSTİYOR MU?²

Seçim sath-ı mailine fiilen girmiş bir Türkiye'de, gündemde hiç olmayan bir konu gibi dursa da önümüzdeki dönemde gerek dış politika, gerekse iç politika açısından önemli olabilecek Avrupa Birliği (AB) ve AB ile ilişkiler – her ne kadar bu konuyu çok fazla dile getirmeseler de- muhalefetin de gündeminde. Gündeminde olmasının önemli bir nedeni de, yapılan çeşitli araştırmaların ortaya koyduğu gibi Türkiye'de kamuoyunun, özellikle de gençlerin önemli bir yüzdesinin AB ile ilişkilerin olumlu yönde gelişmesini desteklemeleri.

Daha önceleri de çeşitli vesilelerle değindiğim gibi AB nezdinde Türkiye artık aday ülke olmaktan çoktan çıktığı gibi stratejik ortak da değil. Demokratik ülkeler liginde de görülüyor. Bizzat AB yetkililerinin dile getirdiği gibi Türkiye, özellikle coğrafi konumu ve mülteciler/sığınmacılar konusunda oynadığı rol nedeniyle AB tarafından zoraki (unavoidable) bir ortak olarak nitelendirilmekte. AB'nin bu yaklaşımı geçtiğimiz yıl yayımlanan ve AB'nin gelecek stratejisini içerdiği söylenen "Stratejik Pusula" belgesinde de açıkça gözüküyor. Türkiye stratejik işbirliği yapılacak ülkeler arasında değil. AB'den farklı değerlere sahip, ne yapacağı öngörülemeyen, güvenilemeyen ama çok dikkatli bir şekilde işbirliği yapılması da zorunlu olan bir ülke. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ertesinde Türkiye'nin sürdürmeye çalıştığı denge politikası başlangıçta AB tarafından övülse de, Rusya'nın Türkiye üzerinden yaptırımları deldiği iddiaları ve ülkenin "Putin Rusyası"nın elinde giderek bir araç olmaya başladığı algısı Türkiye'ye şüpheli yaklaşımı iyice güçlendirmiş durumda.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1155/Nilgun+Arisan+Eralp>

² Bu değerlendirme notu 08.01.2023 tarihinde Politikayol web sitesinde yayımlanmıştır.

<https://www.politikyol.com/avrupa-birligi-turkiyede-degisiklige-hazir-mi-istiyor-mu/>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

AB bu ortamda, kanımca kolaycılığa da kaçarak, Türkiye ile ilişkilerde artık hiç bir şeyin değişmeyeceğini, Türkiye'de bir yönetim değişikliği olsa bile bunun dış politikaya yansımayacağını, zaten muhalefetin de mevcut iktidardan farklı bir politikaya sahip olduğunu düşünmediğini hissettiriyor.

Muhalefetin Brüksel Çıkarması

İşte böyle bir ortamda, yaklaşık iki ay önce "Altılı Masa"nın dört partisi (CHP, İYİP, Gelecek ve DEVA) ve HDP'nin dış politika temsilcileri Brüksel'de önemli AB kurumlarını (Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, AB'nin Dışişleri Bakanlığı niteliğindeki AB Dış İlişkiler Servisi), önemli ülkelerin AB nezdindeki temsilciliklerini ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarını ziyaret ettiler. Muhalefet partilerine bu ziyaretlerinde içlerinde benim de bulunduğum akademisyen ve düşünce kuruluşlarının temsilcileri de eşlik etti.

İktidara aday olduğunu söyleyen partilerin Türkiye'nin iç ve dış politikasında rol oynayan, ne olursa olsun resmen aday olduğu ve kamuoyunun önemli bir bölümünün desteklediği AB'nin önemli kurumlarını ziyaret etmeleri ve iktidara geldikleri takdirde nasıl bir politika uygulayacaklarını anlatmaları ve AB'nin Türkiye'ye yönelik stratejisini dinlemek istemeleri, gecikmiş de olsa son derece doğal ve yapılması gereken bir eylemdi.

Söz konusu muhalefet partileri Brüksel ziyaretlerinde AB ile ilişkilerde beyaz bir sayfa açmak istediklerini belirterek kendilerinin uygulamayı düşündükleri dış politikanın kısaca:

- Uluslararası hukuka dayalı;
- Türkiye'nin mevcut ittifaklarına bağlı;
- Başta Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İstanbul Sözleşmesi gibi Türkiye'nin imzalamış olduğu ve Parlamento tarafından onaylanmış olan uluslararası anlaşmaların hükümleri ile uyumlu;
- Diplomasi ve diyaloga ağırlık veren;
- Dışişleri Bakanlığının ve Bakanlıktaki mesleki birikimin tekrar öne çıkarılmasıyla kurumsal niteliği ağır basan;
- Komşu ülkelerin içişlerine karışmayan ve toprak bütünlüğüne saygılı;
- Ulusal uzlaşmaya dayalı, çoğulcu bir politika olacağını ifade ettiler.

Dış politikadaki değişiklik konuşulurken özellikle üzerinde durulan bir husus söylem değişikliğine gidilmesinin, askeri güce atıfta bulunan tehditkâr söylemden (gunboat diplomacy) vazgeçilmesinin gerekliliği oldu.

Bu ziyarette dikkat çeken bir unsur, Türkiye'nin gerek içerde, gerekse uluslararası ortamda içinde bulunduğu kritik dönüm noktasının bilincinde olduğu rahatça gözlemlenen muhalefetin dış politika temsilcilerinin aralarındaki anlaşmazlık noktalarını şimdilik göz ardı ederek, yukarıda sayılan temel ilkelerde uzlaşarak, işlevsel ve saygın bir dış politika uygulamaya hazır olduklarını hissettirmeleriydi. AB yetkililerinin bundan ne kadar etkilendiği ise pek anlaşılmadı.

Kritik Soru: AB Türkiye'de bir değişikliğe hazır mı? Türkiye'ye yönelik bir stratejisi var mı?

Muhalefet partilerinin dış politika temsilcileri, Türkiye'nin tekrar katılım sürecini başlatması konusunda gerçekçi olduklarını, kısa ve orta vadede içerde demokrasi, insan hakları ve özellikle de hukukun üstünlüğünü esas alan bir politikanın uygulanması sonucunda tünelin sonunda ışık olacağını düşündüklerini ama daha yapacak çok iş bulunduğunun bilincinde

olduklarını vurguladılar. Bu adımlar atılırken de AB ile sağlıklı bir diyaloga ve karşılıklı güvene dayalı bir işbirliğine hazır olduklarını ifade ettiler. Bu işbirliğinin olası kapsamı muhalefet temsilcileri tarafından ekonomi, mülteciler/sığınmacılar ve vizelerin kaldırılması olarak sıralanırken, AB tarafı en kolay başlangıç noktasının ekonomi, yani gümrük birliğinin modernizasyonu olabileceğini ifade etti.

Muhalefet partilerinin dış politika temsilcilerinin AB yetkililerine sorduğu kritik soru şuydu: Türkiye'de bir yönetim değişikliği olabileceğini ve bu değişikliğin Türkiye-AB ilişkilerine etkisi konusunda hiç düşündünüz mü? Türkiye'ye yönelik bir stratejiniz var mı?

Bu sorulara AB kurumları temsilcilerinin tatminkâr cevaplar verdiklerini söylemek çok güç. Hatta bir cevap verdiklerini söylemek de mümkün değil. Bu soruya cevaben, iktidarın önümüzdeki seçimlerde kaybedip kaybetmeyeceği, kaybederse yenilgiyi kabul edip etmeyeceği, seçimlerin adil olup olmayacağı gibi sorularla karşılaştı. Bunun yanı sıra, gözlemlenen bir diğer husus, muhalefet partileri temsilcilerinin de toplantılarda dile getirdiği gibi AB yetkililerinin Türkiye'deki iktidarla vatandaşlar arasında bir ayrım yapmıyor olmasıydı. Kamuoyunun farklı kesimlerinin Türkiye'deki gelişmelerle ilgili görüşleri konusunda bilgili oldukları izlenimini vermediler. Bu konuda muhalefetin AB temaslarının son derece sınırlı olmasının da rolü var kuşkusuz ama AB'nin artık Türkiye'de sivil toplumun, vatandaşların, ne düşünüp ne istediği ile çok ilgili olduğunu da sanıyorum.

Toplantılardan edindiğim izlenim şu: AB'nin resmi kurumları hoşnut olmasalar ve güvenmeseler de kendilerini mevcut iktidarın devamına hazırlamışlar. Türkiye'nin tekrar evrensel değerleri benimseyen bir reform sürecini uygulamaya başlayıp, AB'ye adaylığını hatırlatarak, katılım sürecinin tekrar canlandırılmasını istemesi olasılığı da pek işlerine gelmiyor. Bunu çok zahmetli bir süreç olarak algılıyorlar. Onlar da biliyorlar ki Türkiye üyelik koşullarını yerine getirmiş veya getirme yönünde hatırı sayılı adımlar atmış olsaydı, Putin Rusya'sının, Ukrayna işgalinden sonra çok ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkmasıyla genişleme sürecinin tekrar gündeme geldiği, Batı Balkanların, Ukrayna ve Moldova'nın muhtemel üyeliğinden söz edildiği bir dönemde Türkiye'yi dışlamak çok zor olacaktı. AB, her ne kadar hala ahde vefa ilkesine saygılı olduğunu ifade etse de artık sorunlu (challenge) gördüğü böyle bir sürecin içine girmek ve uğraşmak istemiyor. Güvenmediği mevcut iktidarla kendi işine gelen konularda perakendeci bir al-ver ilişkisini devam ettirmekten yana izlenimini veriyor. Muhalefet iktidara gelirse mülteciler konusuna olumsuz yaklaşır endişesi de onların mevcut iktidarla devam etme isteğini körüklüyor gibi.

Açıkçası bu yaklaşımını meşrulaştırmak için AB'nin Kıbrıs sorununa da araçsal baktığı kanısına vardım. AB kurumları ile yapılan temaslarda. "odadaki fil" olarak nitelendirilen Kıbrıs sorunu konusunda bu güne kadar AB'nin yapıcı bir yaklaşımı olduğu görülmedi. Gerek bu konuda, gerek Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin inhisari ekonomik bölge konusunda uluslararası hukuk açısından geçerli bazı iddiaları konusunda (her ne kadar Türkiye'nin tehditkâr söylemi bu haklılığı gölgelese de) ses çıkarmamalarını kendi aralarındaki "dayanışma" ilkesine bağlıyorlar. Ancak, bu ilke kapalı kapılar arkasında, kendi aralarındaki Kıbrıs'ta yapıcı çözümler konusunda kafa çalıştırmaya ve Türkiye'nin uluslararası hukuk açısından haklı olan bazı iddialarını Yunanistan ve Kıbrıs ile tartışmaya engel değil sanırım.

Muhalefet temsilcileri ve akademisyen/araştırmacılar, Brüksel'deki temaslarda AB tarafına "Türkiye, Annan Planı'nda ve Crans Montana görüşmelerinde olduğu gibi, toplumlar arasında siyasi eşitlik olması koşusuyla Birleşmiş Milletler parametrelerine uygun iki bölge, iki

toplumlu bir federasyonu desteklerse tavrınız ne olur?" sorusunu yönelttiğinde sessiz kalınması yukarıdaki iddiamızı destekler nitelikte sanırım.

Kısaca AB Türkiye'de bir iktidar ve iç/dış politika değişimi öngörmüyor ve kendini buna hazırlamış değil. Bunu ne kadar istediği de meçhul.

Tabii bu yaklaşımı yekpare olarak bütün AB'ye atfetmek de adil olmaz. Çok genel bir sınıflama da olsa, Türkiye'ye bakış açısından AB'de üç kesimin varlığından söz edebiliriz:

- Türkiye'nin AB üyeliğine baştan beri kategorik olarak karşı olup ülkedeki mevcut durumu bahane ederek ilişkileri tamamen koparmak isteyenler;
- Türkiye'ye reel politik açısından, zoraki ortak ve özellikle mülteci krizinde işbirliği açısından yaklaşım ülkede demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel haklar gibi alanlardaki gerilemeyle ilgilenmeyenler;
- Türkiye'yi sadece stratejik ortak olarak değil gerçek bir ortak olarak görüp, üyelik koşullarını yerine getiren bir Türkiye'nin üyelik hakkına sahip olduğunu düşünenler.

Yukarıda AB'nin olası bir iktidar ve politika değişikliğine hazırlıksız ve isteksiz olduğu değerlendirmesi daha çok ilk iki kesim için geçerli görünüyor ama Türkiye'ye hakkaniyetle yaklaşan üçüncü kesimin de Türkiye'de artık iç ve dış politikada evrensel değerlere uyum konusunda umutlu olmadıkları, onun için de olası bir değişiklik için hazırlık yapmadıklarını söylemek mümkün. Ancak gene de hem AB, hem de Türkiye'nin çıkarı için muhalefetin bu kesimle işbirliği yapıp ilişkilere iki taraf için de faydalı bir boyut kazandırması gereklidir. Ben şahsen bunun yapılabileceğini düşünüyorum. Türkiye'de olumlu gelişmeler sağlanabilirse bu söz konusu üçüncü kesimi hem genişletecek, hem de güçlendirecektir.

Değerli dostum Soli Özel'in de söylediği gibi bu stratejik vizyonsuzluk ve Ukrayna savaşı ve bu savaşın vahim sonuçlarına rağmen benimsenen küçük hesaplara dayalı politika sonunda faturayı tüm taraflara çıkaracaktır. Taraflar arasında sağlıklı bir diyalog oluşabilirse bu kaçınılmaz sonucun aşılabilmesi umuduyla...